

**PUBLICAȚIE SAPTĂMINALĂ EDITATĂ DE
GRUPUL PENTRU DIALOG SOCIAL**

ANUL II • NR. 22 (72) • 7 Iunie 1991

ÎN ACEST NUMĂR SEMNEAZĂ:

GABRIELA ADAMEȘTEANU • SORIN ALEXANDRESCU • GABRIEL ANDRESCU • NICOLAE BALOTĂ • IOAN BUDUCA • PAVEL CĂMPEANU • BOGDAN GHIU • PAUL GOMA • BEDROS HORASANGIAN • GABRIEL LIICEANU • RADU POPA • BANU RĂDULESCU • LIVIU IOAN STOICIU • MIHAI ȘORA • RADU G. ȚEPOSU • V. ȚUCULESCU • ION VIANU •

MASCA ÎNTELEPCIUNII

V-ați întrebat vreodată cum de reușesc actualii guvernanți să-și mențină puterea în condițiile dezastrului economic și destabilizării sociale? Avem de-a face cu un miracol românesc. Spre deosebire de miracolul japonez, de cel german sau italian, el nu se explică prin succesele firești (program de reformă, revoluție tehnologică sau ridicarea spectaculoasă a nivelului de trai), ci prin eficiența cu care un grup politic a acționat pentru consolidarea legislativă și administrativă a pozițiilor cucerite fraudulos în decembrie 1989, iar apoi semifraudulos prin alegeri.

Regimul politic în care trăim — cu votul sau fără votul nostru — este unul oximoronic: DEMOCRATIA NEOCOMUNISTĂ. Cu alte cuvinte, un fel de „zăpadă neagră”. Democratia neocomunistă se caracterizează, în plan politic, prin regenerarea structurilor comuniste, prin pseudomecanismul parlamentar și disimulata poliție politică, iar în plan economic, prin experimentul hibridizării planificării socialiste cu forme timide și limitate prin lege ale economiei de piață. Ilegitimătatea politică și irresponsabilitatea economică au devenit însă tot mai vizibile până și categoriilor sociale care refuzau până acum să le vadă. Din păcate, mintea de pe urmă a românului nu este consecința unor subtile raționamente politologice, ci șocul alunecării continue pe panta declinului economic. Abia acum, cînd electoratul constată lipsurile pe propria piele și în propriul stomac, el se emancipează de efectele propagandei. El își dă seama că trandafirii nu pot ține locul alimentajului, locurilor de muncă, îngrijirii sănătății, banilor și vieții decente. Cum nemulțumirea propriilor simpatizanți a depășit cota normală, baza electorală a puterii a devenit tot mai fragilă, iar avalanșa de legi și consolidarea instituțiilor nu fac decât să mărească incompatibilitatea dintre masivitatea construcției politice și terenul mișcător pe care a fost ridicată. În acest moment orice mișcare socială dusă până la capăt sau orice contestație fermă și bine dovedită pot atrage prăbușirea zgomoasă a Babelului — fesenist. O grevă a angajaților de la căile ferate, un nou conflict interetnic sau descoperirea unor noi documente incriminatoare pot oricînd pricinui sfîrșitul cosmarului în care trăim. Și totuși, nu se întimplă nimic, deși toată lumea așteaptă, nu se știe ce, un lider politic sau poate un Mesia.

Dispariția zimbetului de pe fețele unor conducători este semnul unei chinuitoare neliniști. Neliniștea că, în cazul insuccesului de a forma un guvern de coaliție și de a păstra nealterată unitatea majorității parlamentare, mai ales după descoperirile arheologice de la Berevoești și moțiunea Claudiu Iordache, s-ar putea ca sfîrșitul unor cariere publice să aibă loc îndărătul gratiilor. Deși efortul prevenirii naufragiului politic a devenit comic în ultima vreme, zimbetul a dispărut, ceea ce dovedește lipsa umorului. Într-o hilară replică televizată la o emisiune incomodă despre Basarabia, un consilier cîleș al apului prezidențial la înțelepciune în politică. Cu toate că aleșii noștri nu înțeleg adesea sensul cuvintelor folosite, ar fi o impietate să încercăm a-i învăța distincția pythagoriciană între înțelepciune și iubirea de înțelepciune. Și ar fi o altă noivitate, inutilă în efortul intelectualilor de a birui politicianismul cu principiile filosofiei politice. Deținătorii puterii nu le pasă decât dacă sînt demascați. Dar apelul lor la înțelepciunea politică nu poate masca ceea ce se demască prin însăși existența sa: incompetența.

Dovada edificatoare a incompetenței conducătorilor noștri este chiar dezastrul României. Iubitorii de idei clare și distincte pot afla aici o relație de directă proporționalitate: gradul falimentului financiar și al vieții sociale, economice sau culturale, depinde de gradul de influență al guvernului și parlamentului. Iar la capitolul influență intră și neglijența, nepăsarea, descurajarea sau limitarea eforturilor altora. Cu excepția îmbogățitorilor prin fraudă sau privilegii și a clicii securisto-nomenclaturiste, proiectată legal sau ilegal, toate celelalte categorii ale populației sînt nemulțumite de starea lor. Ca în commedia del arte, actuala formulă a puterii nu face decât să-și ascundă incompetența purtînd masca înțelepciunii.

Ori de cite ori mimează competența sau înțelepciunea, puterea scornește trucuri, travestiri și farse. Unul dintre ele este și apariția televizată a domnului Silviu Brucan, care după ce a fost înlăturat din instanțele vizibile și invizibile ale puterii, s-a specializat în critica puterii. Succesul său de public provine din faptul că vorbește mai bine decît scrie și din aceea că, fiind ceva mai deștept decît tovarășii săi de drum, știe să mărească credibilitatea balivernelor sale printr-un amestec machiavelic de sinceritate, cinism și disimulare. Acest politolog semidocot nu este lipsit de abilitate, el pliedînd obsesiv pentru coaliția guvernamentală. Este o soluție cu valențe atît tactice, ca mod de ieșire temporară din criză, cît mai ales strategice: dacă partidele de opoziție vor accepta colaboraționismul, atunci vina acumulată în timp de liderii fesenisti se va împărți cu partenerii de coaliție. Criza nu va fi rezolvată, dar nu asta îi interesează pe ei, ci numai să-și salveze singurul lucru la care tin: pielea. După cum se vede, în privința sensibilității epidermice, între alegători și aleși există asemănări.

Există o notă comună și între partidele ce se confruntă pe scena politică: lipsa unui autentic lider politic. Falsi înțelepți, sătui să mai caute în zădar, s-au apucat să fabrice lideri. Se fac portrete-robot: — liderul charismatico-populist (de tip Wafoș), cel subtil intelectual (de tip Havel) sau cel al competenței dure (de tip militar-dictator), dar nici unul nu se potrivește momentului. Și mai este și o lipsă cumplită de cadre. Există însă un secret la îndemîna tuturor: liderul politic pe care-l așteptăm cu toții se află printre noi. El va apărea la timpul potrivit. Cu o singură condiție: să-și dea jos masca. Ea ne împiedică să-i vedem înțelepciunea.

DAN PAVEL

Alfș din expoziția organizată de Amnesty International în Capitală

**Întîmplările, bune sau rele, ale voastre sunt.
Să nu le ocoliți, nici uita... Lumea voastră este
norocul vostru. Nu se poate să nu-l iubiți. Cu
el vă veți petrece în nenorocul istoriei noastre.**

MIRCEA VULCĂNESCU

INTELECTUALUL ȘI REVOLUȚIA

Colocviu internațional: ROMA, 13 — 16 mai 1991

Italia este așezată între Iugoslavia și Albania

Abia descinși pe aeroportul din Roma, sîntem surprinși de interogatoriul automat la care este supus orice turist român: la cine a venit? cînd și cum are să plece? — Întrebări inutile, de vreme ce a ajuns aici. (Primind așadar viza de intrare, de loc ușor de obținut în ultimele luni, de cînd Italia, ca și alte țări occidentale, își apără prin obstacole administrative echilibrul social și standingul, amenințate de o tot mai masivă emigrație estică.) Dacă tot așa vor continua lucrurile, riscăm să ne trezim într-o bună zi că istoria ne-a făcut un fals cadou — pașaportul după care s-a tințit o jumătate de secol — dar fără vize. Deocamdată, colegii veniți din țară pînă la Roma cu autocarul au trecut printre blindate, printr-o Iugoslavia convulsionată, căreia ziarele italiene îi rezervă atenția primei pagini. Un alt interes constant al mediilor — emigrația albaneză — mărturisește îngrijorarea autorităților și a populației față de ceea ce ar putea deveni o reală problemă. Doar 80 km despart (pe mare) Albania de țărmul italian (orașul Brindisi, asaltat de fugari). Sînt acum 12.000, concentrați doar în regiunile de sud (Puglia și Basilicata). Fie pentru că oferă o mînă de lucru cu mult mai ieftină decît cea italiană (modificînd astfel cifrele de șomaj), fie pentru că ocupă cu de la ei putere locuințe libere (un precept comunist aplicat în sfîrșit ca la carte), fie pentru că pot compromite sezonul estival, ei neliniștesc și datorită prezenței compacte. Ziarele din timpul colocviului ne țîn la curent cu încercarea de redistribuire a lor pe întreg teritoriul național. În același timp, pe prima pagină urcă Sonia Maino, originară din Orbassano (Piemont), care decide să rămînă doar văduva fostului premier indian Rajiv Gandhi, tragic asasinat, și respinge moștenirea politică însingerată a familiei Gandhi. Presa Ita-

liană, la fel ca toată presa occidentală, de altfel (comentează Luisa Valmarin), se pasionează de cîte o problemă, conținînd și un element spectaculos, pentru ca, la apariția următorului eveniment dramatic, interesul să scadă nedrept de repede. Astfel a scăzut în ultimul an și interesul presei italiene față de România, prezentă rar, și doar prin imagini negative. Am enumerat cîteva dintre explicațiile pentru care în vastul amfiteatru al Universității „Sapienza” s-au găsit în fiecare zi locuri goale, prezența italiană nu a fost atît de masivă pe cît ne așteptam, iar interesul ziaristilor (manifestat mulțumitor, mai ales după încheierea colocviului, cînd au început ecourile) nu s-a aflat la cota pe care ar fi pretins-o prezența loială a unor personalități românești de primă mînă. Dar, în același timp, se poate spune că acesta este și primul merit evident al colocviului (al inițiatoarei, Luisa Valmarin, al Uniunii Scriitorilor și al Asociației specialiștilor italieni în cultura română): de a forța o indiferență pe cale de instalare și de a dovedi că România nu este doar spațiul geografic incert al unor probleme sociale și economice insolubile, al unor erori politice majore. Prezența, chiar în aceste condiții, a intelectualilor români la Roma a arătat o altă carte de vizită a României decît cea cu care începe să se obișnuiască presa. Nu numai cea din

Un colocviu româno-român

La sfîrșitul colocviului, Luisa Valmarin considera că în amfiteatru universității „La Sapienza” s-au aflat în afară de ziaristi patru categorii de participanți: intelectuali, majoritatea scriitori din țară (Ana Blandiana, Ileana Mălăncioiu, Petru Creția, Șt. Augustin Doinaș, Gabriel Andreescu, Marian Papahagi, Banu Rădulescu, Ion Pop, Laurențiu Ullici, Eugen Uricaru) și din exil (Nicolae Balotă, Sorin Alexandrescu, Paul Goma), profesori și cercetători de limbă și literatură română la universitățile străine, mai ales italiene (Marco Cugno de la Universitatea din Torino, Bruno Mazzoni — Universitatea din Pisa, Roberto Scagno — Universitatea din Torino, Gheorghe Carageani — Universitatea din Potenza, Ilina Berthonilonescu — Universitatea din Avignon, Anca Bratu — Universitatea din Padova, Lorenzo Renzi — Universitatea din Padova, Bianca Valota Cavallotti — Universitatea din Milano, Gisele Vanhese — Școala Normală Superioară din

Pisa, Peter Sarkozy — Universitatea „La Sapienza”, Roma, Angioni Lorinczi — Universitatea Cagliari ș.a.) și „amatori” (participanți italieni, personalități ale exilului românesc între care și grupul compact al participanților la revoluția din decembrie '89 care în luna iunie '90, după venirea minerilor la București, au cerut azil politic în Italia).

Inițind acest colocviu, Luisa Valmarin pornise de la ideea că rolul intelectualilor în revoluția din 1989 a însemnat preluarea unei moșteniri din istoria modernă a României. Evident, fiind majoritari prin prezență, scriitorii au ocupat mai ales ei scena discuțiilor, dînd înțînirii o puternică notă de colocviu româno-român în care cei care trăiesc în țară și cei care trăiesc în exil s-au „clarificat”, pozițiile diferite fiind motivate profund — și de obicei pasional. După ani de-a rîndul în care cultura română a fost ruptă în două, și printr-o eficace diversivitate și prin jocul inerent al vanităților și frustrărilor, oamenii de cultură (la fel ca toți locuitorii acestei țări) s-au simțit singuri și dezbinăți. Dialogul necesar început la înțînirea de la Aix-en-Provence, din toamna lui '90, a continuat la Roma. Categoriile diferite ale participanților au determinat și caracterul diferit al expunerilor. Textele celor veniți din țară au fost intens implicate în situația actuală, politică și culturală a țării și au răspuns unui evident „orizont de așteptare”: nu a fost desigur întâmplător că Ana Blandiana și Gabriel Andreescu au fost aplaudați cu un plus de entuziasm. Foarte bine au fost primite și intervenția Ileana Mălăncioiu și a lui Paul Goma. Deschiderea fără complexe a dialogului o datorăm intelectualilor din exil (ca și încercarea de a privi puțin de la distanță lucrurile). Discuțiile, tot mai incitante în ultimele zile, au fost urmarea expunerii lui Sorin Alexandrescu din prima zi și a lui Paul Goma din încheiere.

SORIN ALEXANDRESCU

INTELECTUALUL, CA MEDIATOR SOCIAL

● Ce este un intelectual

S-au făcut demult, încă de la sfîrșitul Dreyfus (deci din 1898), delimitări între diversele tipuri de intelectuali, pornindu-se de la faptul că intelectualul, din punct de vedere social și economic, este un paradox — cel puțin în viziunea societății capitaliste din secolul 19. Pe de o parte, intelectualul își vindea forța de muncă (folosesc termenii pur marxisti) fără să fie însă un proletar, pentru că era mult mai avut. Pe de altă parte, însă, nu era proprietar, deci nu intra nici în ceaială categorie. Această situație l-a făcut pe Max Weber să vorbească despre intelectual ca „plutind pe deasupra claselor”. Modelul economic nu făcea niciieri loc intelectualului. El și-a făcut loc în momentul în care și-a demonstrat forța, odată cu sfîrșirea Dreyfus, în Occident, iar în Rusia, chiar mai înainte, odată cu marile mișcări populiste din secolul 19. Un sociolog american vorbea despre o anumită „cultură a discursului critic” (comună tuturor intelectualilor), în care argumentele contează, și nu autoritățile personale. În cadrul acestei culturi a discursului critic s-ar putea distinge „intelectual” în sensul francez al cuvîntului, care pune accentul îndeosebi pe autonomia discursurilor, în raport cu alte discursuri din societate. S-ar mai putea distinge

ceea ce s-a numit inteligența în care nu autonomia (și deci echidistanța) este cea mai importantă valoare, ci angajamentul pentru una dintre părți.

● Tehnocratul și activistul cultural

Și al treilea, s-ar putea vorbi despre tehnocrați (cei care nu se ocupă de probleme ideologice, și de dirijarea producției). Or, aici s-a făcut (și se face încă) o confuzie între tehnocrați și ceea ce se numește în engleză white collars, în franceză cred că este les cols blancs — cei care au o funcție de manager, de administrație, fără a avea nespărat ambiția de a fi și intelectual. Or, interesant este că în sistemul comunist această funcție de manageriat a fost preluată (deși nu ca atare) de activistul intelectual. Cred că se poate vorbi despre activistul intelectual ca despre un fel de manager comunist (inițial o contradicție în termeni). Nu trebuie uitat că sub Ceaușescu, mai ales în anii '80, acest tip social care avea o anumită competență, fără a avea nici o independență de gîndire, s-a răspîndit foarte mult. El nu făcea parte din „cultura discursului critic”. Nu avea putere de decizie, ci de execuție. Dar o anumită putere avea. Nu era un intelectual, nu nespărat din

motive morale, pentru că, să zicem, era corupt etc. Nu, ci pentru că alta era funcția lui.

● Intelectualul și inteligența — a treia putere în stat

În ceea ce privește celelalte două categorii — deci intelectualul și inteligența, care fac parte din „cultura discursului critic”, cred că el au preluat în mare măsură o funcție mai veche. Era așa-numita a treia putere în stat — între popor și cei care aveau puterea în fapt. Intelectualii erau, ca să spun așa, du cote du savoir, în timp ce ceilalți erau du cote du pouvoir — fie că aveau această putere, fie că le lipsea. Intelectualii erau deci în poziția în care inițial fusese biserica — les clercs (cei care nu aveau putere în fața puterimicilor zilei, dar aveau independență de spirit, pentru că procedau de la o instanță superioară). Această instanță superioară care era inițial religia, a devenit apoi, în cultura secularizată, fie rațiunea supremă, fie elite comandante — așa-numitele les grandes matières de care vorbea Lyotard, ca un fel de legitimitate a oricăror norme în societate. Or, această a treia funcție cred că a fost preluată de intelectualii și de inteligența, în România.

● Intelectualii români — ca mediatori sociali

Ei s-au considerat în afara sistemului puterii, dar avînd față de el avantajul acestui savoir pe care puterea sau victimele puterii nu îl aveau. Sau îl aveau în cantitate mai mică. Din acest punct de vedere, aș încerca să vorbesc despre mai multe categorii ale acestei a treia puteri, care avea evident un rol de mediere între cei care nu se puteau exprima singuri (pentru că le lipsea puterea) și cei care se exprimau (dar numai în termenii puterii). Cred că această mediere socială a avut-o intelectualul român tot timpul; nu a pierdut-o niciodată. Aș distinge între diverse moduri de mediere.

● Scribii sau „intelectualii” de partid

1. Aș distinge mai întîi o categorie pe care aș numi-o scribi. Încerc niște termeni pe care i-am mai utilizat într-un articol din Les temps modernes cu o anumită coloratură medievală, dar poate că nu în afara contextului. Acești scribi cred că făceau o falsă mediere, în sensul că ea era programată. Ei erau exact intelectualii de partid, care transmiteau niște decizii — tipul Păunescu, Barbu etc. Nici pe ei nu i-aș considera intelectuali, dar trebuie remarcate ei scribii aveau o parte din putere. Prin faptul că era o falsă mediere, era și o participare (într-o anumită măsură) la putere, un fel de putere prin delegație.

● Protestul naratorului înlocuia protestul scriitorului ca cetățean

2. O mare categorie am numit-o în acest articol negustorii. Nu o văd în termeni negativi,

E de la sine înțeles că legătura dintre o formațiune cu caracter propriu-zis politic, luând naștere din actuala Alianță Civică, ar rămâne în continuare o legătură de filiație – identitatea de direcție fiindu-i conferită mareu acestei formațiuni de conținut ei compatibilitate cu obiectivele de fond și de durată ale Alianței Civice.

22: Nu s-ar putea, oare, obiecta că, angajându-se direct în confruntarea electorală, după ce – în momentul constituirii – se autoproclamasă „civică”, distanțându-se în mod explicit de zona, abhorată, a „politicului”, Alianța reeditează procedul F.S.N.?

M.S.: În nici un caz. N-avem decât să ne aducem aminte. E adevărat că F.S.N. a început prin a spune că nu va participa la alegeri; dar când a hotărât s-o facă, i-a fost absolut împedat că – stăpin fiind deja pe întreg aparatul de stat, cu întreaga lui putere represivă, precum și pe toate rezervele financiare și de altă natură ale acestuia, și având în întregime la dispoziție mediile de informare, în frunte cu televiziunea – participarea la alegeri îi va conferi automat o majoritate care să-i permită apoi o guvernare discreționară. N-avem decât să ne uităm în jurul nostru pentru a ne da seama că o atare comparație e total lipsită de temei. Alianța Civică este o formațiune de opoziție, dispunând de foarte puținele resurse pe care i le oferă cotizații ei, iar acțiunile ei sînt pline de riscuri. Eventualitatea pe care o avem în față, a unei organizări, ca să spun așa, în două etape, una mai înceată (deși nu mai puțin temeinică pentru asta), alta mai rapidă (și mai eficace în imediat), nu seamănă cu cea de puțin cu manevra de acum un an a F.S.N.-ului.

Pe de altă parte, trebuie să ne fie limpede că unei formațiuni de tip mafiot, ca aceea aliată la putere, ai cărei comportament politic poartă amprenta totalitarismului din care s-a desprins, dar de ale cărui sechele nu s-a dezbărat, nu-i pot fi opuse protestele unei societăți ce nu se poate manifesta decât pe stradă. Totalitarismul nu resimte protestul străzii ca pe un *feed-back*, de natură să-i modifice comportamentul – sau, dacă nu, să-l oblige măcar să părăsească scena. El nu va părăsi scena decât constrins. Și, de vreme ce strada nu este decisă – și nici nu e cazul să se decidă – să-și ducă protestul pînă la ultima consecință, aceea a evacuării scenei prin orice mijloace, singura cale, compatibilă cu democrația, de a impune alternativa dorită este angajarea în lupta electorală. Or, în lupta electorală, independenții nu se pot angaja – conform prevederilor legale actuale – decât pentru a fi siguri din capul locului că vor pierde. Ceea ce, veți conveni desigur și dvs., e total lipsit de sens. Iată un motiv în plus pentru ca Alianța Civică să încerce a lansa pe orbită o formațiune politică care să-i permită să participe la lupta electorală alături de și împreună cu celelalte partide democratice, contribuind în felul acesta în mod efectiv la polarizarea peisajului politic românesc și ușurînd – cînd se va ivi prilejul – alegerea, de către adevăratul deținător al puterii, care e poporul însuși, a listei unice a tuturor formațiunilor politice democratice din România.

22: Nu s-ar putea, totuși, întimpla ca formațiunea politică a Alianței să fie resimțită de partidele înrudite drept o concurență doritoare de a li se substitui?

M.S.: S-ar putea desigur să existe aprehensiuni diverse în sensul amintit de dvs. Dar faptele vor dovedi lipsa lor de temei. Oricum, va trebui avut în vedere că nu cumva această eventuală intrare a noastră în arena politică să aibă drept urmare o cît de mică stîrbire a partidelor de orientare democratică alături de care și împreună cu care înțelegem să luptăm pentru grăbirea procesului de democratizare și de modernizare a țării.

Dimpotrivă, ar fi de dorit ca existența, în cadrul Forumului Democrat Antitotalitar, a unei formațiuni politice care să concretizeze în imediat obiectivele majore ale Alianței Civice să constituie un element hotărîtor pentru realizarea efectivă a dezideratului privind listele comune ale forțelor democratice, atât pentru alegerile locale, cît și pentru cele naționale. Personal, sînt convins că forța acestei formațiuni, prin simpla sa existență, va fi de natură să exercite, asupra partidelor încă nedecise, presiunea necesară pentru realizarea dezideratului major al Alianței Civice: UNITATE.

Interviu realizat de
RODICA PALADE

RADU POPA

PROFESIONALISM ȘI RESPONSABILITATE

În urmă cu câteva săptămîni – în 26-27 aprilie –, din inițiativa Asociației Culturale Central-Europene și a Institutului Europa, s-a desfășurat la Budapesta un seminar care și-a propus drept subiect tangențele și interferențele dintre istoria maghiară și aceea românească. Tema a fost formulată ca „unguri și români în istorie”, scopul măturisut al organizatorilor fiind sondarea actualelor șanse pentru un dialog scutit de dogme ideologice și implicații politice.

Participarea a fost mai degrabă restrînsă sub aspect numeric, cam 15-20 istorici de fiecare parte, specialiștii prezenți acoperind prin preocupări mai ales epocile medievală și modernă, în mai mică măsură istoria contemporană. S-au prezentat referate cu caracter general, comunicări de erudiție dar și luări de poziție în sfera judecăților istoriografice și a metodologiilor. Discuțiile purtate în acest cerc restrîns și oarecum omogen din punct de vedere profesional au permis în final desprinderea citorva aprecieri realiste asupra momentului în care se află evoluția paralelă – și din păcate cu atât de puține convergențe – a celor două istoriografii.

În unele privințe seminarul de la Budapesta a însemnat continuarea sau reluarea (în condiții pe care cu toții le sperăm total înnoite) lucrărilor fostei comisii mixte româno-maghiare de istorie de prin anii '60 și '70, comisie pusă în mișcare de cele două secții de propagandă ale partidelor comuniste „frățești” în scopuri evident străine cercetării istorice propriu-zise. Măcar din partea românească – dar desigur că și din partea maghiară într-o măsură pe care mi-e greu să o apreciez – această participare la comisie era hotărîită după criterii lipsite de justificări profesionale-științifice. Autoritățile politico-ideologice care dictau în domeniu stabileau activitatea în toate aspectele ei; teme de discutat, mandate încredințate participanților, indicații și orientări, obligații ale membrilor așa-zisei „delegații”, ierarhizări de autoritate. Era deci numit de partid un fel de vâtaf în fruntea istoricilor români participanți la înfîlniri, dublat cu un ajutor de vâtaf, care la întoarcere raportau conducerii superioare mari-

le succese etc. etc. Mai raportau desigur, ceva mai discret, și altele care ajungeau la alt gen de autorități... Sentimentul dominant era acela al unei plecări la drum pentru o bătălie, „care pe care”, limbajul de lemn al domeniului definea respectivele conclavuri ca fiind confruntări între „fronturile istorice”, urma deci să se aleagă învingători și învinși sau măcar îndemnatnici și păcăliți, amintirile sînt departe de a fi plăcute.

Încercarea înnoirii cadrului a pornit de la participările sub titlu strict personal. Istoricii din Cluj, din București și din alte câteva orașe au răspuns invitațiilor primite. Alții n-au venit, avînd motivații reale sau descoperindu-și indisponibilități. Este și firesc ca măsura în care unul sau altul să se simtă pregătit pentru dialog asumîndu-și individual riscurile, în afara protecției decurgînd din „delegație” și încă într-un moment atât de complicat, să fie variată. Probabil că disponibilitatea pentru dialog neorganizat cu istoricii vecini maghiari, dar și cu cei bulgari sau ruși sau alții, deoarece „confruntările” au fost quasi-permanente în ultimele decenii, reflectă în mare măsură gradul eliberării personale de sentimentul apăsător al apartenenței la un „front”. Din păcate, dincolo de profesionalismul și erudiția unora dintre comunicări – bine primite de altfel – și dincolo de eforturile evidente de a ieși din tiparele impuse de prezența „în grup”, au existat și accente care dovedesc că lepădarea de Satana nu este chiar atât de ușoară.

Observațiile acestea nu privesc doar pe istoricii români prezenți la seminar, ci au în vedere și gazdele. Cu riscul de a încălca îndatoririle musafirului primit cu bunăvoință, voi spune că ideea organizării seminarului în spațiile (de altfel excelent dotate și luxoase) fostei universități de partid Lukács György, un fel de Ștefan Gheorghiu budapestan, nu a contribuit cîtusi de puțin la crearea unui cadru nou. Nici cumulul de responsabilități, rezultat din rolul pe care l-au preluat în noile instituții și pe care l-au exercitat la seminar oficialitățile istoriografice investite ca atare de către Academia Maghiară de Științe, nu a fost în avantajul diversificării opiniilor și al „jaicizării”

discuțiilor. Chiar dacă istoricii maghiari au avut parte în ultimele decenii de mai puține „orientări și îndrumări” decît s-au învrednicit să primească colegii lor români, este de înțeles că și la Budapesta s-a manifestat rolul conducător al partidului în sfera științelor sociale. De fapt, ne-ar fi părut tare bine ca în cele două zile de discuții să apară divergențe stimulativă în interiorul a ceea ce a fost (sperăm!) înainte vreme „frontul istoric” din țara vecină. Grefate pe inventarul divergențelor vechi de mai bine de un secol, reținerile și rezervele sînt greu de risipit, înnoirea limbajului pare a se produce doar cu încetul.

Domeniul este cu totul prioritar deoarece datorile și răspunderile acumulate de istoricii din amîndouă țările, prin nefasta lor contribuție la construirea de bariere în calea apropiării și înțelegerii dintre cele două popoare, sînt din cale-afară de grave. Pentru a evoca aici un singur aspect particular, ce face parte din sfera preocupărilor personale și pe care l-am pomenit și la seminarul de la Budapesta, voi spune că imaginile create în paralel de cele două istoriografii asupra începuturilor relațiilor dintre popoarele romîn și maghiar, din vremea în care au ajuns să se învecineze, sînt de natură să descurajeze orice încercare de cunoaștere și acceptare reciprocă. Aceste imagini care acționează ca un fel de „adevăruri absolute” după ce au pătruns adînc în conștiințele istorice naționale, nu sînt decît clișee rezultate din supralicitări succesive determinate de conjuncturile politice iar mai recent ideologice.

Școala, tiparul și toate variatele mijloace de influențare în profunzime a unor pături și categorii extrem de largi ale societății românești, au creat imaginea unei lumi băstinașe temeinice și sedentare, răspîndite dintr-un colț într-altul al actualelor teritorii definite politic, cu structuri statale milenare, lume subjugată de barbari năvălitori etc. etc. În conștiința istorică maghiară definitivată tot pe durata ultimelor trei-patru generații, sositrea strămoșilor în noua patrie a căpătat înfățișarea unei descălecări prin mulțimi fantezist de mari care ar fi luat dintr-o dată în stăpînire tot Bazinul carpatic de la Brașov și pînă la Bratislava, cam o cincime a continentului, teritorii mai mult pustii decît locuite de alții care și-ar fi făcut apariția mai tîrziu.

Clișee false în egală măsură, sprijinite pe interpretări unilaterale și deformante ale izvoarelor istorice. Clișee care împiedică colaborările cercetării dar mai ales ne împiedică să ne vedem așa cum sîntem, să ne apreciem reciproc valorile create de-a lungul zecilor de generații.

Se găsește aici un domeniu de acțiune în care profesionalismul și buna credință ar putea acționa eficient propunîndu-și îndepărtarea zgurei așternute peste conștiința noastră colectivă. Ar fi o șansă suplimentară pentru edificarea unui viitor european comun.

Asociației psihiatrilor liberi

Dr. V. Țuculescu

Psihiatria posttotalitară

În mod necesar, psihiatria trebuie considerată o specialitate cu risc. Asemenea medicinei legale, medicinei practicate în închisori, lagăre ori unități militare. Și riscul se referă atât la eventualitatea agresiunii pur fizice din partea pacientului, cât și (sau mai ales) la posibilele violări ale drepturilor omului, la care psihiatrul poate fi obligat: „stoarcerea” de informații, tortură fizică și psihică, falsificarea foilor de observație sau a certificatelor de deces, tratamente umilitoare, atestarea stării de sănătate, neconformă cu realitatea etc. De altfel, specialitatea noastră este domeniul confruntat cu cel mai larg evantai de probleme etice. Multe se raportează la însăși ideea de putere care, prin definiție, presupune arbitrarul, injustiția.

Problematika puterii străbate toată istoria psihiatriei – spunea, de pildă, Gérard Bleandou, în celebrul său *Dicționar de psihiatrie socială*. Lumea psihiatrică rămâne ordonată în jurul supunerii, înțeleasă drept condiție în urmărirea binelui comun prin putere. Dint-o asemenea perspectivă, puterea va fi percepută automat, ca una dintre grilele de inteligibilitate ale însuși cîmpului social. Punct de vedere care nu face însă decît să întrețină iluzia unei cunoscute formule predictive: „eu știu ce e bun pentru tine”. Și această iluzie a generozității nu s-a confirmat deloc de-a lungul istoriei. Fiindcă există, fie și numai pe plan teoretic, o putere legitimă, exercitată competent pentru interesul general, iar alta legală, pavază împotriva abuzurilor, definită prin lege. După cum există și o putere paralelă, ocultă, ale cărei instrumente, în țara noastră, au fost, aproape jumătate de secol: dezinformarea, limbajul de lemn, manipulara, dublul discurs etc. Scopul? Ambiguizarea și camuflarea intereselor, medicina devenind – cum afirma Charles Dayant – principalul alibi într-o societate patogenă. Într-o societate care a încercat să-și justifice legitimitatea, apelînd la prestigiul științei. În realitate, este vorba doar de o cauciucă pentru abuz, autoritatea medicului servind de acoperire pentru decizii politice, sociale, morale sau filosofice reprobabile. Se pune, totuși, întrebarea, dacă, într-o ambianță general represivă și intolerantă, psihiatrul poate să se opună ori să limiteze presiunea puterii. Să întrerupă, deci, o complicitate ideologică, ce are, adesea, din păcate, drept suport, chiar propria lui dorință de putere. Răspunsul este da. Psihiatrul deține mijloacele de a se sustrage – în orice situație – oficialilor. Dar cu o condiție: să depășească propriul perimetru de interese; ceea ce presupune efort moral pentru înlocuirea, în primul rînd, a dorinței de putere cu puterea dorinței de a accepta – dincolo de orice judecată morală, valorică etc. – alteritatea. Deci, o conștientizare că puterea în medicină înseamnă numai și numai a vindeca, a supune suferința, lucid, cu onestitate, bun simț, vigilență și, totodată, smerenie. Iată rezultanta adevăratei competențe profesionale, care nu va accepta în fața bolnavului nici constrîngerile ideologice, și nici chiar pe cele de ordin axiologic. **Autoritatea profesională devine, prin urmare, incompatibilă oricărei derogări etice.** Altfel, activitatea medicului, în general, și a psihiatrului în special, riscă să devină ea însăși un model al eșecului oricărei utopii politice. Ce este de făcut, însă, astăzi, cînd, după decenii de minciună, absurditate, suspiciune, teroare, frică etc., s-a încercat, la nivel național,

minarea a însăși structurii umanului? Astăzi, cînd așteptăm mai mult din exterior minunea prefacerilor, confruntîndu-ne, în continuare, însă, cu tot mai multe și grele probleme? În primul rînd, este nevoie de o cunoaștere reală a tarelor psihiatriei totalitare. Deoarece uitarea – cum afirma recent Adrian van Es, președintele Fundației Johannes Wier pentru drepturile omului din Olanda – rămîne marea nedreptate făcută victimelor politice. Avem cu toții datoria să cooperăm pentru reabilitarea lor materială și morală. Experiența celui de-al doilea război mondial a demonstrat rolul psihoterapeutic al evocării repetate, pînă la saturație, a traumelor, chiar și atunci cînd vinovații și-au primit pedeapsa. Astfel se realizează nu numai un echilibru etic între victimă și vinovat, dar și o homeostazie pe plan social, populația recăpătîndu-și încrederea în medic. Este, într-adevăr, un act de dreptate fizică care, în cazul Germaniei postbelice, a necesitat decenii la rînd pentru a deculpabiliza pe medicii implicați în politica aberantă a lui Hitler. Și cred că întregul mers al omenirii ultimului secol s-ar putea descifra pornind tocmai de la documentația medicală, această față secretă ce ne dimensionează istoria. Totuși, datorită persecuției, exercitată de putere, în Brazilia sau Chile, de exemplu, documentarea pentru zeci de

mii de cazuri a trebuit să se facă în mod secret, iar în Africa de Sud, ziaristii și medicii care au luat atitudine față de tortură au fost, la rîndul lor, condamnați și prigoniți. De aceea, este nevoie de solidaritatea națională și internațională a tuturor celor ce luptă pentru drepturile omului. Inclusiv în țara noastră, unde, după un an și jumătate de la Revoluție, medicii implicați în abuzuri politice își mențin privilegiile, iar victimele nu beneficiază încă de o adevărată reabilitare. Ca să nu mai

amintim de ocolirea deliberată a ceea ce colegul și susținătorul nostru, dr. Ion Vianu, considera însăși piatra unghiulară a terapiei sociale moderne: **tratamentul prin drepturile omului.**

În mod cert, în psihiatria României posttotalitare, se cere, în primul rînd, o remediere de fond a statutului și mijloacelor de acțiune, într-o specialitate atât de intens manipulată ideologic, lipsită de bază materială și informație. Iar aceasta înseamnă nu neapărat aderarea la un partid politic, ci susținerea, de către fiecare, în Agora, a adevărului științific, păstrînd distanța față de orice patimi. Soljenitin spunea că intelectualul nu trebuie doar să apere adevărul, ci chiar să trăiască în adevăr. Un exemplu recent însă că nouă, psihiatrilor români, ne lipsesc încă instrumentele pentru aprecierea unor situații clare de litigiu cu puterea este și atitudinea față de greva foamei. Ea a fost, astfel, receptată de mulți ca un reflex al tulburării psihice; ceea ce vine în contradicție cu înseși normele stabilite de peste 15 ani pe plan internațional. Grevistul foamei nu poate fi asimilat bolnavului psihic sau sinucigașului. El rămîne o persoană lucidă, care vrea doar să trăiască în alte circumstanțe politice și sociale. Conform unor norme etice mai vechi, medicul trebuia să-l hrănească cu forța, „spre a-i salva viața”. Începînd însă cu Declarația de la Tokio din 1975, **alimentarea fără consimțămîntul celui în cauză va fi considerată o încălcare flagrantă a drepturilor omului, un tratament crud, inuman și degradant.** În această luptă pentru recuperarea dimensiunii morale a medicinei românești, printre cei care și-au spus cuvîntul au fost mai întîi medicii de medicină generală, psihologi, chirurzi, ziaristi, scriitori și, în fine, cîțiva psihiatri. Încă o dovadă a interferenței planurilor științifice, sociale, politice, culturale. Și de asemenea o dovadă că trebuie să acționăm împreună pentru o reformă psihologică de anvergură, menită să modifice, mai întîi, mentalitățile unui popor de decenii lobotomizat – cum spunea filosoful Gabriel Liiceanu. Concomitent, este necesară o rescriere fără ambiguități a legislației, angajîndu-ne astfel pe o linie modernă, europeană, de concepere a medicinei ca un carrefour al tuturor problemelor omului. Iar această nouă deschidere presupune, cu prioritate, cunoașterea și aplicarea, totodată, a unor noi norme morale, stabilite deja prin consens internațional. Și mă voi opri numai la cîteva principii etice, utile tuturor medicilor, dar mai ales celor ce prestează activitatea în situații de risc:

– chiar în cazuri de forță majoră, medicul trebuie să îngrijească imparțial bolnavii, fără deosebire de sex, rasă, naționalitate, religie, afiliere politică etc. Asemenea îngrijiri medicale vor continua cît timp este necesar și posibil (Regulamente în timpul conflictelor armate ale Asociației medicale mondiale, art. 4, 1956, 1957, 1983);

– în nici o situație, îndeplinirea îndatoririlor medicale nu este o ofensă. Medicul nu poate fi urmărit în instanță pentru că a respectat secretul profesional (Reguli privind grija față de bolnavi și răniți, mai ales în timp de conflict, Asociația medicală mondială, art. 3, 1956, 1957, 1983);

– medicul nu va pune niciodată la dispoziție spațiu, instrumente, substanțe, cunoștințe profesionale spre a facilita tortura sau alte forme de tratament inuman sau degradant ori pentru a reduce rezistența victimei la un astfel de tratament (art. 2, Declarația de la Tokio, 1975);

– certificarea stării de sănătate a prizonierilor și deținuților, în vederea aplicării de tratamente sau pedepse care le pot afecta sănătatea fizică ori mentală, contravine eticii medicale (Principiul nr. 4 din Principii de etică medicală, ONU/1982);

– cînd un prizonier refuză hrana, iar medicul îl consideră capabil de o judecată rațională privind consecințele refuzului său volutar de a se alimenta, acel om nu va fi hrănit artificial. Aprecierea capacității lui mintale trebuie confirmată de cel puțin un al doilea medic independent (art. 5, Declarația de la Tokio, 1975);

– Asociația medicală internațională sprijină asociațiile medicale naționale în apărarea medicului și a familiei sale, cînd sînt amenințați sau persecutați, datorită împotrivrării la tortură ori alte forme de tratament inuman, degradant (art. 6, Declarația de la Tokio, 1975).

Această stipulare, completată în 1984 la Oxford de Asociația Internațională a Oamenilor de știință, ne apără și pe noi, pe noi cei care trebuie să introducem, pe lista revendicărilor, în primul rînd, **recunoașterea psihiatriei drept specialitate cu risc.**

